

1 дәріс. Кіріспе

Стандарттар туралы жалпы түсінік, стандарттардың мақсаты, ұстанымдары

1. Жалпы стандарттар туралы түсінік

2. Республикалық басылымдарда қолдану деңгейі

3. Республика баспа өнімдерінің статистикасы туралы

Баспа өнімдерінің стандарттары дегеніміз - біздің күнделікті пайдаланып жүрген баспа өнімдері- кітап, газет, журнал сол сияқты басқа да ақпараттық басылымдардың шығарылым мағлұматтарын бір ізге түсіріп, реттейтін нормативті-техникалық құжат. Стандарт - басылымдарын түрлеріне қарай бірыңғайластырылғандықтан оқырман кітаптың авторын, суретшісін, аудармашысын, жанрын, қандай оқырманға арналғандығын, сонымен бірге қысқаша мазмұнымен, басылған жері, тиражы, көлемі туралы бірден ақпарат ала алады. Сонымен бірге стандарттау библиография, статистика және кітап саудасы саласында басылым туралы ақпараттар жүйесін әмбебап етеді. Стандарттау әрине, баспа саласында шектеулер қоятыны шындық, бірақ баспа өнімдерімен жұмыс істейтін ақпарат, кітапхана және оқырман арасын бір деңгейде түсіністікке келтіретін қажеттілік. Баспа ісін реттейтін стандарт «Ақпарат, кітапханатану және баспа ісі жөніндегі стандарттар жүйесінде» қаралады. (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу- СИБИБД). Бұл жүйедегі стандарттарда барлық ақпарат, библиография және баспа ісіне байланысты басылымдардың шығарылым мағлұматтарын, басылымдардың библиографиялық жазбаларын, кітапханалық жүйеде орналастыру, электронды басылымдардың мағлұматтарын орналастыру қаралып, реттеледі. Стандарттар жүйесі мемлекетаралық деңгейде қолданылады, сондықтан ГОСТ –деп аталады. ТМД елдерінде бірыңғай дәрежеде сақталуы керек. Бұл стандарттардың барлығы да ISO- ға сәйкестендіріліп жасалады. Қолданылуына қарай стандарттар мемлекеттік, республикалық және салалық болып бөлінеді. Біздің баспа ісінде қолданылатын стандарттарымыз мемлекеттік және республикалық болып келеді.

Жыл сайын ақпараттар өрісінің кеңеюі мен баспа өнімдерінің көбеюі- төл әдебиетіміз бен мәдениетіміздің өркендей түскенінің айқын айғағы. Еліміз егемендік алғаннан кейінгі жылдары Қазақстанда баспа ісі жақсы қарқынмен дамып келе жатыр. Көптеген жаңа баспалар ашылып, «Әдеби мұра», «Әлеуметтік маңызды әдебиет түрлері» бағдарламаларымен бірге, көптеген сериялар тізбегімен, полиграфиялық жағынан да көркем безендірілген кітаптар шығып жатыр. Әрбір басылымның шығарылым мағлұматтары баспасөз өнімдерінің жедел ақпарат беретін «паспорты» болғандықтан, баспасөз өнімдерінің шығарылым мағлұматтарын баспагерлердің қаншалықты дұрыс орналастырғанына байланысты екені сөзсіз. Сол себепте қай баспагер болса да, меншік иесінің түріне қарамастан ең алдымен баспа ісіндегі нормативтік-құқықтық құжаттарды, мемлекетаралық, ұлттық стандарттарды біле отырып, оны өздері шығаратын өнімдеріне қолдана да білулері керек. Шығаратын баспа өнімдері — кітап, журнал, газет т. б. өнімдерінің тек ішкі мазмұнының жақсы болуымен бірге, оқырманға бірден көзге түсетін шығарылым мағлұматтары мен безендірілуі де ескерілуі керек. Шығарылым мағлұматтарының дұрыс орыналаспауы тек қана оқырманды ғана емес, кітапханашылардың да, кітап сауда жүйесінің де жұмысын қиындататыны сөзсіз, себебі бар библиографиялық мағлұматтардың көзі, іздеу жұмыстары тек басылымның титул бетінде келтірілетін шығарылым мағлұматтары арқылы болатынын әрбір баспагер білуге тиіс.

Болашақ баспагерлер шығаратын өнімдерінің баспа ісіне қойылатын талаптардың барлығына сәйкес болу үшін бірінші көңіл аударатын мәселелері : Кітаптың тыстамасын қалай безендіруді, титул парақ және оның сыртқы бетіне не орналастыру керектігін, негізгі мазмұнын қалай безендіруді, компьютер арқылы мәтінді теру барысында қандай

ережелерді сақтауды және соңғы бетке қандай мәліметтер орналастыру керектігін білу керек.

Басылымды баспадан шығаруға дайындаудың негізгі кезеңі – оның шығарылым мағлұматтарын орналастырудан басталады. Кітап түріндегі басылымның шығарылым мағлұматтары – баспа туралы кешенді мәліметтер мен басылым туралы негізгі мәліметтер жазылған мәтіннен, оның қысқаша сипаттамасынан, кітапты дүкендер мен кітапханаларда өңдеуді жеңілдететін және оқырман іздестіргенде тез тауып алатын дербес шифрлардан тұрады.

Біздің республикада шығарылым мағлұматтарын реттейтін негізгі талаптар ҚР СТ 2383-2013 Басылым. Шығу мәліметтері. Жалпы талаптары және рәсімдеу ережелері стандарты бойынша анықталады.

Бұл стандартта кітап тыстамасында, титул парақта т. б. орналастырылатын шығарылым мағлұматтарының реті, сонымен бірге олардың орны мен орналастыру тәртібі келтірілген.

ҚР СТ 2383-2013 стандартында тек кітап, ноталық және бейнелеу баспа өнімдеріне арналған шығарылым мағлұматтары көрсетілген. Сонымен бірге, кітап тыстамасы мен мұқабасы қойылатын талаптар көрсетілген, мемлекетаралық ГОСТ 7.84—2002 «Басылым. Тыстама және мұқаба. Безендірудің негізгі талаптары мен ережелері» (ГОСТ 7.84—2002 «Издания. Обложки и переплеты. Общие требования и правила оформления») стандарты, электронды басылымдарға қойылатын талаптар көрсетілген ГОСТ 7.83—2001 «Электронды басылымдар. Негізгі түрлері және шығарылым мағлұматтары» (ГОСТ 7.83—2001 «Электронные издания. Основные виды и выходные сведения») стандартының мәліметтері келтірілді.

Болашақ баспагерлер шығаратын өнімдерінің баспа ісіне қойылатын талаптардың барлығына сәйкес болу үшін бірінші көңіл аударатын мәселелері : Кітаптың тыстамасын қалай безендіруді, титул парақ және оның сыртқы бетіне не орналастыру керектігін, негізгі мазмұнын қалай безендіруді, компьютер арқылы мәтінді теру барысында қандай ережелерді сақтауды және соңғы бетке қандай мәліметтер орналастыру керектігін білу керек.

Әдебиеттер тізмі

1. Мұқатаева Қ. Баспа ісіндегі стандарттар : оқу құралы – Алматы : Қазақ университеті, 2012- 210 б.
2. Майлықұтова М.Ж. Баспа басылымдарының стандарттары: оқу құралы.- Алматы : Қазақ университеті, 2012.
3. Мильчин А.Э., Чельцова Л. К. Справочник издателя и автора: Редакционно - изд. оформление издания. М.: Олимп: ООО «Фирма Изд-во АСТ», 2016. – 688 с.

Интернет:

1. Lib.kazsu.kz./Books/bk023/
2. [Http://www.newsland.ru](http://www.newsland.ru)
3. www.kazakhstanlive.ru
4. <http://www.bookchamber.ru/standards.htm>